

MÅL FOR DENNE SAMLINGEN:

- **Kunnskap:** Om hva kultur er, hvordan kulturforståelse preger menneskemøter og hva som er kriseteamets kultur.
- **Menneskelige ferdigheter:** Å kunne opptre kultursensitivt overfor mennesker i krise.
- **Verdier/holdninger:** Å møte mennesker ut fra deres behov, uavhengig nasjonalitet, etnisitet, kultur eller religiøs tilknytning.

6. KULTURELT MANGFOLD

Denne samlingen setter fokus på hvordan kulturforskjeller kan prege kriseteamarbeidet og hvorfor det er viktig å være kultursensitiv når krisen rammer.

INNBLIKK

Kulturelle forskjeller kan vi oppleve i alle sosiale sammenhenger, og trenger ikke å handle om annen nasjonalitet eller religiøs bakgrunn. I denne samlingen knytter vi likevel temaet kultursensitivitet til kriser som rammer familier med ikke-norsk etnisitet og der sorgreaksjoner, smerteuttrykk og ritualer kan være annerledes enn vi er vant til fra norske familier. Vi vil også berøre elementer ved tro og livssyn, da det er en sterk sammenheng mellom kultur og religiøs tilhørighet, og hvordan dette kan være av betydning i en krise.

INNSIKT

For å jobbe med kultursensitivitet er det nødvendig å ha kjennskap til hva vi mener når vi snakker om kultur, og vite noe om hvordan vår kulturforståelse preger våre handlinger. Det fins mange måter å forklare hva kultur er, og her vil vi presentere to ulike forklaringer; beskrivende og dynamisk kulturforståelse.

Er kultur noe vi har eller noe vi gjør?

I beskrivende kulturforståelse tenker vi at kultur er noe vi har. Vi legger vekt på at tradisjon og felles verdier er en vesentlig del av kulturen, og vi forsøker å finne fellestrekk mellom personer med samme kulturelle bakgrunn. Med denne forståelsen forsøker vi primært å forklare en persons handlinger og reaksjoner ut fra dens kultur (Dahl 2014).

Med en dynamisk kulturforståelse menes at kultur er noe vi gjør. Vi vektlegger at kultur skapes mellom mennesker som er sammen, og at kjønn, alder, utdanning og selve situasjonen kan ha større innflytelse enn kultur. Tradisjon og bakgrunn har en betydning, men ikke som en fast forklaring på et menneskes handlinger. Denne forståelsen er blitt forsterket som følge av globaliseringen.

De to ulike forståelsene av kultur kan få store konsekvenser for hvordan vi møter mennesker. Hvis vi legger til grunn at kultur er noe vi har som følge av vår oppvekst og våre tradisjoner, så vil det være naturlig å generalisere tidligere erfaringer fra en familie til nye familier med samme etniske bakgrunn. Det være seg sorgreaksjoner ved dødsfall, rituelle handlinger eller andre måter å kommunisere på som ble erfart i den første familien.

Når vi derimot tenker at kultur er noe vi gjør, så bruker vi erfaringer fra tidligere møter litt annerledes. Vi undersøker hvilke kulturelle elementer som er av betydning, og er videre opptatt av konteksten og det særegne ved den situasjonen familien står oppi.

Flere fagfolk understreker at kultur er i stadig endring, og at kultur først og fremst dreier seg om sosiale relasjoner og prosesser. Enkelte tar til orde for å erstatte kulturbegrepet med

menneskers kunnskaper og erfaringer gjennom livet. En grunnoppfatning som påvirker en persons tanker, følelser og handlinger på bestemte måter, men som stadig er i endring. Kipperberg løfter opp at denne forståelsen er viktig når fagpersoner møter familier med minoritetsbakgrunn, der barna lever på tvers av kulturelle og etniske grenser når de er ute av hjemmet.

Om å være kultursensitiv

Felles for alle måter å forstå kultur på er at kultur er tillært og menneskeskapt, og i et hvert møte mellom mennesker aktiveres begge parters kulturforståelse. Innvandrere, flyktninger og asylsøkere er den gruppa i samfunnet det knyttes mest kultur til, sannsynligvis fordi denne gruppen ofte representerer noe annet enn vi finner hos de fleste etniske nordmenn. Ifølge Naushad Qureshi er ikke innvandrere, flyktninger og asylsøkere mer slave av sin kultur enn majoriteten i et samfunn. Qureshi poengterer at «Enten er alle slaver av sin kultur eller så er ingen det».

Å være kultursensitiv handler om å bli mer bevisst sin egen kulturbakgrunn og bearbeide sin egen kulturforståelse. Det sentrale er å arbeide med egen utvikling når det gjelder hvordan vi oppfatter andre mennesker og hvilke holdninger og fordommer vi har, for så å kunne oppdage og møte andre menneskers kultur så åpent som mulig.

«Kultursensitivitet handler om å kommunisere hensiktsmessig i en gitt situasjon med mennesker med en annen referanseramme enn en selv»

Qureshi 2009

For å forstå bakgrunnen for kulturelle ulikheter, og som potensielt medvirkende til hvorfor kulturelt betingede konflikter og uenigheter kan

oppstå, kan det være nyttig å kjenne til enkelte overordnede kategorier av menneskelig kultur. Kategoriene nedenfor er forsøkt beskrevet ut fra hvilken relevans de kan ha for kriseteamets arbeid.

Sosial ulikhet og forhold til autoriteter

Dette handler om maktforhold innad i familien, men også hvilket forhold ulike mennesker kan ha til autoriteter utenfor familien, for eksempel fagfolk innen skole- og helsetjeneste. I Norge er det relativt liten maktdistanse i forholdet mellom foreldre og barn, lærer og elev, lege og pasient o.l. Dette kan se helt annerledes ut i andre land. Dette vil kunne være en potensiell utfordring i et kriseteamarbeid, fordi en som kommer utenfra ikke alltid er i posisjon til å hjelpe og en kjenner heller ikke de indre maktstrukturene i familien.

Kollektiviteten og individualitet

I kollektivistiske samfunn går familiens interesser foran individets. I de mer individualistiske orienterte samfunn sørger den enkelte for seg selv og sine nærmeste, og selvstendighet utgjør en sentral verdi. De nordiske landene er typisk individualistiske samfunn, mens majoriteten av land i verden er kollektivistiske. I sistnevnte kulturer fins det eksempler på at familien beskytter sine egne ved å tie om alvorlige hendelser, og familiens ære og stolthet går foran den enkeltes behov og ønsker.

Maskulinitet og femininitet

I feminine samfunn, som de nordiske landene ofte karakteriseres som, forventes beskjedenhet, og sympati for de svake. Likhetsstanken står sterkt. I maskuline samfunn har mannen forrang, og det forventes at mannen er ambisiøs, selvhverdende og hard. Det fins eksempler der kvinnelige fagpersoner opplever mangel på respekt fra menn, fordi de er kvinner. For kriseteamet kan dette bety at en sørgende mann fra en maskulint orientert familie kan komme til å avvise hjelp dersom han møter en kvinnelig hjelper.

Denne kategoriseringen kan synes både overforenklet, statisk og for lite nyansert, men den kan hjelpe oss å se underliggende mønstre for ulike etniske grupper i ulike kulturer. Å være kultursensitiv vil i denne sammenheng dreie seg om å være klar over at de ulike kategoriene eksisterer, men både kan og vil variere ut fra situasjoner og kontekster.

Mange barn med minoritetsbakgrunn lever i et krysspress av kulturforventninger, der foreldrene ønsker at de skal beholde noe av opprinnelseslandets kultur mens det norske samfunnet forventer mest mulig tilpasning til norske forhold. Her vil det være store forskjeller fra familie til familie, og svært ulikt hvordan barn forholder seg og tilpasser seg det tverrkulturelle livet.

Sensitivitet for tro og livssyn

Det religiøse bildet har endret seg de siste årene, som følge av økt innvandring til Norge. Norge er et flerkulturelt, men sekulært, samfunn med full religionsfrihet. Innvandrere generelt er mer religiøse enn den norske befolkningen. Noen innvandergrupper er to til tre ganger mer religiøse enn befolkningen for øvrig, mens for andre betyr ikke religion like mye. I levekårsundersøkelser kommer det frem at religion er svært viktig for innvandrere fra Somalia og Pakistan, mens det også er av stor betydning for personer fra Sri Lanka, Tyrkia, Irak og Vietnam. Religion er av mindre betydning for innvandrere fra Bosnia-Herzegovina, Serbia og Iran. I alle grupper er kvinnene de mest religiøse (Tronstad 2008 i Kippestad 2015).

Den muslimske befolkningen i Norge er i overkant av 200 000 personer (2015). Det er store variasjoner i språk, kultur og religiøs tilhørighet innenfor islam. I tillegg er det ulikheter i utdanning og økonomi, noe som gjør bildet av muslimer svært sammensatt. Religionens betydning blir ofte underkommunisert når vi forholder oss til barn fra minoritetsfamilier, mens i andre sammenhenger kan en falle for fristelsen å forklare alt ut fra religiøse motiver.

Religion kan ha større betydning for et barn fra en etnisk minoritet enn hva vi tenker oss, og det å ha noe religiøs kunnskap og forståelse vil hjelpe en fagperson til å møte de det gjelder på en mer tilfredsstillende måte. Religiøse ritualer som handlinger, ord, gjenstander, klær og mer er noe som virker inn i dagliglivet og skaper livsfortellinger for både voksne og barn.

Selv med noe kunnskap om religiøse handlinger og ritualer, vil det være vanskelig å skille mellom hva som er religiøse, kulturelle, tradisjonelle eller nasjonale verdier når en

representant fra det offentlige møter en person i krise fra et annet opprinnelsesland enn sitt eget. Da vil den eneste veien til kunnskap og forståelse handle om åpenhet, anerkjennelse og tillit.

INNSATS

Fra veilederen:

- «For å sikre god og likeverdig oppfølging av mennesker med innvandrers- eller flyktningebakgrunn, må kulturelle forskjeller ivaretas.»
- «Kommunen/det psykososiale kriseteamet må sikre seg **kunnskap og kompetanse** om innbyggerne i lokalsamfunnet for å kunne forstå, samhandle og samarbeide godt med mennesker av forskjellige kulturer. Dette for å sikre at **kvaliteten av omsorg er den samme** for ulike kulturelle grupper.»

62

Kriser rammer alle familier, uavhengig nasjonalitet, kulturell eller religiøs bakgrunn. For flyktninger og asylsøkere er det imidlertid viktig å være klar over at de både kan rammes av kriser, ulykker og katastrofer i Norge – og av krig, overgrep og katastrofer i hjemlandet, som kan ramme deres nærmeste. Selv om reaksjoner på ekstreme hendelser er relativt like verden over, så er det nyttig å ha gjennomdrøftet noen situasjoner som kan medføre uforutsette utfordringer når kriseteamet møter mennesker med en annen etnisk eller kulturell bakgrunn.

Vi vet at mange innvandrere, flyktninger og asylsøkere har opplevd traumatiske hendelser gjennom livet. Dette, kombinert med en krevende livssituasjon i tvungen eksil, gjør at flyktninger og asylsøkere kan ha redusert evne til å mestre nye kriser. Kriseteamet må kjenne til og kunne bekrefte kompleksiteten i flyktninger og asylsøkeres livssituasjon. Kriseteam bør også være oppmerksom på mulige tilbakefall hos mennesker som har vært utsatt for store belastninger før ankomst til Norge. Det er viktig å opprette kontakt med

relevant behandlingstilbud ved behov.

Qureshi skriver om tre sentrale begreper når vi snakker om å være kultursensitiv i kriser. Det første er forforståelse, som handler om hva slags forståelse jeg har med meg i møtet med den kriserammede. Det andre er anerkjennelse. Det omhandler evnen til å forstå og formidle at den kriserammede er ekspert på sin situasjon, mens kriseteamet kan bidra på sitt område. Det siste begrepet er tillit, som oppstår ved en ekte interesse og medfølelse for den som er berørt i krise.

Den norske åpenheten

Å være kultursensitiv når krisen rammer handler også om å forstå at måtene vi løser ting på i Norge ikke alltid er like lett å forholde seg til for familier fra andre land. Mange ikke-etnisk norske kan reagere på at det offentlige ønsker å involveres i det vonde og vanskelige som foregår hjemme knyttet til en krise. De er vant til at problemer løses innenfor storfamilien, og å ta imot hjelp og drøfte private forhold med en person fra det offentlige hjelpeapparatet kan være en høy terskel.

Den norske åpenheten gjør seg ofte gjeldende ved at kriseteamet ønsker å ha kontakt med skole og barnehage, og eventuelt andre institusjoner familier er i kontakt med. Dette er for å sikre gode ivaretagelse av alle berørte. Det kan medføre utfordringer for dem som ikke har kjennskap til, eller tillit til, det offentlige velferdssystemet vi har i Norge. På den andre siden kan kriseteamet møte familier som blir svært lettet over å få hjelp til å kommunisere med tjenestene barna tilhører. Samtidig som åpenheten rundt den private krisen kan oppleves problematisk, kan familier også være fascinert og interessert i det å praktisere ærlighet overfor barna og tjenestene rundt (se også samlingen Barn i krise).

Problemer med åpenheten kan handle om flere ting: Det første kan dreie seg om at de voksne er redd for å miste autoritet dersom de velger å dele «voksenting» med barna. Vi har

FAG OG REFLEKSJON

POWERPOINT (50 min)

Vi starter med PowerPoint som er utarbeidet til samlingen. Alle bilder har spørsmål og oppgaver i tekstfeltet. Bruk dette etter eget ønske og behov, men pass på å få tid til å jobbe med resten av samlingen.

Vi jobber med case og oppgaver

Nedenfor finner du caser og oppgaver som kan brukes for å jobbe med temaet. Lag gjerne egne caser og oppgaver, men vær oppmerksom på sårbarheten i å bruke tidligere erfaringer, da det kan bli for nært og personlig for noen. En case kan med fordel rollespilles.

CASE 1 (25 min)

Kriseteamet blir varslet når en syrisk kvinne dør i en bilulykke. Igjen sitter hennes mann og fire barn mellom 6 og 12 år. De bor i en liten bygd, og fars søster bor i nærheten av familien. Hun er gift og har to små barn under skolealder. Ellers har familien minimalt med nettverk i nærmiljøet. Når kriseteamet blir informert om denne ulykken, blir de også fortalt at alle barna går på samme skole, og de følges ekstra opp både på grunn av språk og mangelfull skolegang, men også fordi de har en traumatisk flukthistorie som preger dem. Den eldste jenta på 12 år er mye trist og innelukket, mens de tre andre er urolige og havner ofte i konflikt med skolekamerater. Alle fire har samme morsmåls lærer, og det sies at hun har en god relasjon til dem.

Hvilke forberedelser er viktige å gjøre før dere i kriseteamet drar hjem til denne familien? Hva vil være viktig å ta hensyn til, hva kan oppstå, hvem kan bistå familien i denne krisen?

CASE 2 (25 min)

Når kriseteamet kommer hjem til familien, er far handlingslammet av sorg. Han ligger på sofaen med ryggen ut i rommet, og mumler noen ord som kan høres ut som en slags bønn. Barna får ikke kontakt med ham. Den eldste dattera på 12 år lager mat på kjøkkenet, mens

gutten på 10 år har låst seg inne på rommet etter et kraftig sinneutbrudd. Tvillingene på seks år spiller PlayStation og småkrangler om regler og turtaking.

Hvordan møter dere far i denne situasjonen?

Hvordan møter dere de fire barna?

Hvilke hensyn og forberedelser må gjøres for å håndtere den kommende hverdagen til far og barna?

En øvelse med blikket på meg selv som hjelper (20 min)

Mitt marerittoppdrag

Ingen krisesituasjoner er like, og noen er mer skremmende og krevende enn andre. Det kan være typen hendelse du synes er vanskelig, det kan være et miljø du er utrygg på, det kan være følelsesuttrykk du håndterer dårlig, eller det kan være din egen situasjon her og nå som er krevende.

I denne øvelsen skal du tenke på et scenario der miljøet er fremmed og følelsesuttrykkene skremmende og ukjente for deg. Du kan ta utgangspunkt i casene beskrevet over, du kan hente fram egne erfaringer eller du kan konstruere ditt eget marerittoppdrag. Beskriv kort for deg selv hva du synes er ekstra krevende med denne situasjonen. Etterpå kan dere lese for hverandre hva dere har skrevet. Når en har lest sin lapp, kan de andre stille tilleggsspørsmål for å få en enda bedre forståelse. Ikke gi råd! Bare lytt og utforsk videre sammen hva i situasjonen som er krevende.

Når alle har lest sitt marerittoppdrag, kan gruppa diskutere på overordnet nivå hvordan man fordeler oppdrag, og om det er spesielle hensyn man må ta. For noen vil det være nok bare å sette ord på det som er vanskelig eller skremmende. For noen er det nødvendig å få lov til å beskytte seg mot noen typer oppdrag. Åpen kommunikasjon om dette, kan bidra til at gruppen får utnyttet sitt potensial bedre

samtidig som man ivaretar hverandre som kolleger.

Kriseteamsekken (10 min)

Mange kriseteam har en kriseteamsekk som er med på alle oppdrag. I sekken ligger ressurser og materiell som har vist seg nyttige å ha med i arbeidet. Vi anbefaler å bruke tid på å «fylle» deres kriseteamsekk. Etter endt oppdrag etterfylles kriseteamsekken. Lag rutiner for dette. Se samling «Hvem er vi og hva er oppdraget» for forslag til innhold.

Oppgave: Er det noe spesifikt når det gjelder dette temaet som bør inn i kriseteamsekken?

Brosjyrer? Tegnesaker? Telefonnummer til ressurser som tolketjenester, religiøse organisasjoner, interesseorganisasjoner?

Tiltakskort (10 min)

Alle skriver et individuelt refleksjonsnotat om hva den enkelte tenker er viktig å få med på eksisterende og eventuelt nye tiltakskort. Del hva dere har notert før tiltakskortene ferdigstilles. Bruk gjerne utarbeidet mal for tiltakskort, der alle fasene i arbeidet er tatt med.

Utnevn to personer til å ferdigstille nye og/eller eksisterende tiltakskort.

OPPSUMMERING OG AVSLUTNING (5 min)

Ta en runde - Hva var viktig for deg på denne samlingen? Har vi nådd målene? Hva er vår felles kompetanse?

Presenter gjerne tema for neste samling, avtal tid og sted.

Takk for i dag!

LITTERATUR

Dahl, Øyvind (2013). *Møter mellom mennesker. Innføring i interkulturell kommunikasjon*. Gyldendal Akademisk.

Eide, Gunnar og Rohde, Rolf (2009). *Sammen så det hjelper. Metoder i samtaler med barn, ungdom og familier*. Fagbokforlaget.

Eriksen, Thomas Hylland og Sørheim, Torunn Arntsen (2006). *Kulturforskjeller i praksis. Perspektiver på det flerkulturelle Norge*. Gyldendal Akademisk.

Jakobsen, Karin m.fl. (2002). *Multikulturell veiledning. Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie nr 2 – 2002*. Undervisningsministeriet Danmark.

Kipperberg, Elise (red.) (2015). *Når verden banker på. Nye utfordringer for profesjonsutøvelse*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Raundalen, Magne og Schultz, Jon-Håkon (2008). *Kan vi snakke med barn om alt? Pedagogisk forum*, Oslo.

Skogøy, Elin (2008). *Arbeid med voldsutsatte kvinner med minoritetsbakgrunn. Veileder. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress*.

Qureshi, Naushad (2010). *Kultursensitivitet*